

ITALIJANSKI PATRIOTIZEM IN DEŽELNA ZAVEST:
ODNOS NOVOVEŠKE ITALIJANSKE INTELEKTUALNE ELITE
DO LJUDSTEV BREZ NEPOSREDNE RIMSKE TRADICIJE

Neva MAKUC

Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici,
Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, Slovenija
e-mail: neva.makuc@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava – preko preučevanja novoveških historiografskih tekstov beneške Furlanije in določenih starejših virov – dojemanje »barbarskih« ljudstev (npr. stepskih ljudstev, Nemcev, Slovanov) s strani italijanske intelektualne elite v luči dveh vrst patriotizma. Italijanski patriotizem, ki je imel zlasti jezikovne, kulturne in geografske konotacije, je zaznamovalo prepričanje v kulturno večvrednost italske civilizacije in negativne stereotipne predstave o »barbarskih« ljudstvih (pogosto z izjemo Langobardov in njihovega vojvodstva, deželnega ponosa). Z italijanskim patriotizmom je bil prepleten deželni patriotizem, ki je temeljil na družbeno-političnih temeljih in je dejansko vodil k preseganju jezikovnih in domnevnih etničnih razlik prebivalstva novoveške Furlanije.

Ključne besede: patriotizem, deželna zavest, stereotipi, barbarska ljudstva, Furlanija, novi vek

PATRIOTTISMO ITALIANO E IDENTITÀ PROVINCIALE: LA CONCEZIONE DEI
POPOLI SENZA UN DIRETTA TRADIZIONE ROMANA DA PARTE DELL'ÉLITE
INTELLETTUALE ITALIANA DELL'ETÀ MODERNA

SINTESI

Il contributo tratta, in base allo studio dei testi storici del Friuli veneto e di alcune fonti più antiche, della concezione dei popoli così detti barbari (p. es. popoli delle steppe, tedeschi, slavi) da parte dell'élite intellettuale italiana del Friuli veneto. Questo rapporto fu influenzato dal patriottismo italiano, di natura linguistica, culturale e geografica, il quale portava a immagini stereotipate e negative di questi popoli (ad eccezione dei longobardi e del loro ducato, orgoglio friulano). Il patriottismo italiano fu intrecciato, in modo del tutto coerente, con quello legato all'identità friulana, che aveva basi socio-politiche e portava, nell'età moderna, ad accettare senza discriminazioni la popolazione multilinguistica del Friuli.

Parole chiave: patriottismo, identità provinciale, stereotipi, popoli barbari, Friuli, età moderna

UVOD

Odličen vir za raziskovanje problematike odnosa novoveške italijanske intelektualne elite do drugih jezikovnih in domnevnih etničnih skupin ter njihovih »barbarskih« prednikov predstavlja sočasna historiografska produkcija Furlanije in Goriške, ki se ponaša s številnimi in raznolikimi deli, in sicer od deželnih zgodovin in mestnih kronik do biografij, cerkvenih zgodovin, dnevnikov ipd., in neposredno ali posredno razkriva veliko raznovrstnih podatkov o življenju prebivalstva ob habsburško-beneški meji. Omenjeno gradivo omogoča rekonstrukcijo percepcij tako različnih zgodnjerednjeveških ljudstev kot novoveških jezikovnih skupin. Raziskovanje omenjene problematike mora biti široko zastavljeno, saj je potrebno pri preučevanju odnosa do omenjenih skupin izhajati iz patriotskih čustev, ki so zaznamovala miselni svet intelektualne elite, ter iz odnosa do »barbarskih« ljudstev in njihovih domnevnih potomcev nasploh.

Na percepcijo ali boljše percepcije »barbarskih« Drugih je močno vplival na eni strani deželni, na drugi pa italijanski patriotizem. Glede deželnega patriotizma, ki je slonel na družbeno-političnih temeljih, je pri preučevanju omenjenega historiografskega gradiva mogoče govoriti o furlanski ter nekoliko mlajši in z njo tesno, a tudi kompleksno povezani goriški deželni zavesti. Glede italijanskega patriotizma pa je potrebno poudariti, da je imel kulturne, jezikovne in tudi geografske konotacije, saj je temeljil na slavni rimski zgodovini, humanističnem gibanju ter dokaj enotni kulturi, povezani s katoliško vero in italijanskim jezikom. Pri tem se pušča ob strani vrsto kolektivne zavesti, ki bi se jo lahko označilo kot »državni« patriotizem in se je na obravnavanem območju začela izražati predvsem od začetka 17. stoletja dalje, natančneje po drugi habsburško-beneški vojni (1615–1617), preko zvestobe bodisi Beneški republiki bodisi habsburški vladarski hiši. Tovrstni patriotizem, ki je bil lahko tudi na zapleten način prepleten z deželno zavestjo ali boljše deželnimi zavestmi obmejnega območja, ni neposredno vplival na dojemanje obravnavnih skupin, zato ne bo obravnavan v pričujočem prispevku. Tako italijanski kot deželni patriotizem pa sta bistveno vplivala na dojemanje »barbarskih« ljudstev, in sicer vsak na svoj način. Miselne predstave, ki so izhajale iz obeh vrst patriotizma, so glede dojemanja omenjenih ljudstev navidezno kontradiktorne, a dejansko komplementarne.

ITALIJANSKI PATRIOTIZEM IN ODNOS DO »BARBARSKIH« LJUDSTEV

Leta 1494 je Italijo prizadel vdor francoskega kralja Karla VIII., ki je pomenil začetek polstoletnega obdobja bojev za obvladovanje Italije. Na sodobnike je omenjeni pohod naredil močan vtis. Le-ti so ga občutili kot »barbarski« vdor. Podobno so dojemali tudi oplenitev Rima leta 1527 s strani vojakov cesarja Karla V. Humanisti so jo primerjali z gotško oplenitvijo leta 476. Pri tem je ponovno stopilo v ospredje nasprotje Italija – »barbarski« svet, ki je koreninilo ne le v srednjeveškem (Francesco Petrarca), temveč v antičnem obdobju (Plinij), in je izhajalo iz prepričanja v kulturno večvrednost rimske oziroma italske civilizacije. Italijanski učenjaki so dojemali sami sebe kot naslednike rimske civilizacije, ljudstva, ki se niso mogla pohvaliti z neposredno rimsko tradicijo, pa kot »barbare«.

V okviru novoveške furlanske historiografije so bila antična in zgodnj srednjeveška ljudstva deležna določenega zanimanja, saj so odigrala pomembno vlogo v zgodovini tega območja. Avtorji, katerih historiografska dela so sicer zaznamovale različne stopnje izdelanosti in učenosti, so praviloma spadali med pripadnike italijanske kulturne in jezikovne skupnosti. Z drugimi učenjaki Apeninskega polotoka so pogosto delili negativno mnenje o »barbarskih«, zlasti stepskih ljudstvih, ki so v antičnem in zgodnj srednjeveškem obdobju hudo prizadela furlansko ravnino, torej Hunih, Avarih in Ogrih. Bolj prizanesljivi ali celo pozitivno naravnani pa so bili do ljudstev, ki so jih sicer – v skladu z antično tradicijo – uvrščali med »barbarska«, a so po njihovem mnenju odigrala tudi pozitivno vlogo v zgodovinskem razvoju Furlanije. Pri tem so mišljeni zlasti Langobardi kot ustanovitelji slavnega forojulskega vojvodstva. Obdobje langobardske oblasti je bilo pogosto obravnavano kot eno izmed najbolj bleščečih obdobj furlanske zgodovine. Langobarde so sprejemali kot eno izmed ljudstev, na katerih je temeljila furlanska deželna skupnost. V skladu z ideali italijanskega patriotizma, ki je v 18. stoletju postopoma začel pridobivati poleg jezikovne, kulturne in geografske konotacije tudi primordialiistično (biološko), so proti koncu novega veka avtorji poskušali predstavi o Langobardih dodati nekaj leska tako, da so jim začeli dodeljevati »rimske« vrednote in »italske« izvore: langobardskim bojevnikom, ki so se na začetku 8. stoletja spopadali s sosednjimi Slovani, se je na primer pripisalo rimsko hrabrost, »Romano coraggio« (Liruti, 1976, III, 121). Poleg tega pa je zaslediti tudi predstavo o tem, da so se Langobardi iz germanskega ljudstva prelevili v italijansko nacijo, »[nazion] Italiana« (Fistulario, 1775, 196). Upravičena se zdi domneva, da je bilo v ozadju omenjenih praks prisotno prizadevanje, da se Langobarde zaradi njihove pomembne vloge v zgodovini Furlanije povzdigne na nekoliko višjo kulturno raven od tistih, na katerih naj bi se nahajala druga »barbarska« ljudstva.

Pomemben vidik obravnavanja »barbarskih« ljudstev je način poimenovanja le-teh, saj med drugim razkriva predstave o njihovem izvoru in domnevnih etničnih sorodnikih. Pri tem so si obravnavani avtorji z drugimi sočasnimi historiografi delili nedoslednost ali celo zmedenost pri poimenovanju in iskanju izvorov posameznih ljudstev. Historiografi so navadno poskušali vnesti nekaj reda v dejansko zelo zapletene etnične stvarnosti predvsem na dva načina. Prvi je temeljil na prepričanju, da so ljudstva dejansko vedno enaka in da se spreminjajo le imena. Zaradi tega se jim je zdelo upravičeno uporabljati starejša imena za kasnejše skupine. Poleg tega so se posluževali še enega načina, in sicer neke vrste splošnih poimenovanj za ljudstva, ki so prebivala na nekem ozemlju in jih je označeval podoben način življenja (npr. oznaka »Germani«).¹ V skladu s prvim izmed omenjenih načinov, torej s perenialističnim in primordialiističnim načinom dojemanja etničnosti, so v določenih primerih tudi novoveška imena prenašali v antično obdobje (zgodnj srednjeveške Franke so na primer poimenovali preprosto kot Francoze, »Francesi«). Poleg tega so podobno kot drugi evropski srednjeveški in novoveški historiografi pogosto »barbarska« ljudstva mešali med seboj, jih (napačno) povezovali z določenimi starejšimi ljudstvi in/ali enačili določena ljudstva (na primer zelo pogosto Hune, Avare

1 O omenjenih načinih: Pohl, 2003, 73–74.

in Ogre). Na osnovi antičnih stereotipov so pogosto antičnim in srednjeveškim »barbarskim« ljudstvom, zlasti konjeniškim, ki so s svojimi vpadi globoko prizadeli Furlanijo, pripisovali izrazito negativne značilnosti, kot so krvoločnost, krutost, nezmernost pri hrani in pijači, lakomnost po plenu, navado pitja krvi itd.²

Posplošujoči pogled na ljudstva in njihove etnogeneze je neredko vplival tudi na doje-manje določenih novoveških skupin, ki so jih obravnavali – neredko zaradi jezikovne ali teritorialne kontinuitete – kot neposredne potomce ali naslednike določenih poznoantičnih ljudstev, ki naj bi le spremenila ime: Gepide in Sarmate so na primer povezovali s Poljaki.³ Posledično so določenim novoveškim skupinam pripisali tudi stereotipne predstave, vezane na njihove domnevne »barbarske« prednike. Emblematičen primer predstavlja odnos do onstranalpskega prebivalstva, natančneje do Nemcev. Na podlagi starodavnega kulturnega nasprotja Italija – »barbarski« svet so namreč stereotipne predstave o antičnih germanskih ljudstvih prenašali na srednjeveško in novoveško onstranalpsko prebivalstvo (»Oltramontani«), in sicer v skladu s predstavo o kontinuiranem razvoju ljudstev. Tovrstna praksa pa ni bila prisotna le v historiografiji, temveč jo je zaslediti že v znani domoljubni pesmi *Italia mia*, v kateri je Francesco Petrarca (1304–1374) nazorno izrazil nasprotje med omenjenima kulturnima krogoma. Po njegovih besedah naj bi namreč narava obvarovala prebivalce Italije tako, da je postavila Alpe kot zaščito pred nemškim besom:

*Ben provide natura al nostro stato,
quando de l'Alpi schermo
pose fra noi e la tedesca rabbia;
(Rerum vulgarium fragmenta, 128, 33–35).*

Z omenjenimi verzi je Petrarca prevzel antične predstave o »germanskem besu« (Lu-kanov »*furor Teutonicus*«) in Alpah, ki varujejo Italijo, ter na ta način najbrž občutno prispeval k njihovi divulgaciji. Omenjene predstave so bile razširjene tudi v novoveški hi-storiografiji Furlanije. K negativnemu doje-manju onstranalpskih ljudstev so poleg staro-davnih miselnih vzorcev prispevale tudi sočasne izkušnje, natančneje boji za obvladova-nje Italije. Čedajski pesnik Francesco Crema de' Bulgari (Cremense; um. 1525 ali 1528) je v času bojev, ki so potekali na čedajskem območju v okviru prve habsburško-beneške vojne, zapisal, da Čedajcem ni bilo škoda ne stroškov ne napora za obrambo domovine pred »*furore barbarico*«, »barbarskim« besom, torej pred cesarsko vojsko (Cremense, 1909, 124). Njegov sodobnik, videmski veljak Gregorio Amaseo (1464–1541), pa je leta 1532 v svojem dnevniku omenil, da so bili Nemci v Furlaniji globoko zaničevani. Itali-janski najemniški vojaki, ki so po služenju v habsburški vojski prihajali v Furlanijo, naj bi namreč z neverjetno ogorčenostjo sovražili Nemce, saj naj bi le-ti z njimi grdo delali in jih slabo plačali. Maščevali pa naj bi se tako, da so plenili in požigali »nemške« vasi in gradove (Amaseo et al., 1884, 328–329). Avtorji so Nemce označevali kot »barbare«

2 Primeri tovrstnih praks v novoveški historiografiji v: Mihelič, 2000, 856–936; Makuc, 2011, 141–144.

3 Npr. Candido, 1521, III. O pomenu sarmatskega mita med novoveškim poljskim plemstvom: Conte, 1991, 290–294.

in jim v skladu s tem pripisovali tudi starodavne antične stereotipe kot bojevitost, grabežljivost in nezmernost pri pijači (npr. Amaseo et al., 1884, 91; Parthenopaeus, [s.a.], 38). Enega izmed najbolj negativnih opisov tako antičnih Germanov kot novoveških Nemcev, ki so bili neredko – v skladu s primordialističnim in perenalističnim načinom dojetja etničnosti – enačeni, pa je proti koncu novoveškega obdobja podal videmski erudit Paolo Fistulario (1703–1779), saj jih je med drugim opisal kot divje, prostaške, barbarske ter »poco più delle bestie«, torej malo več kot zveri (Fistulario, 1775, 193–196). Pripetilo pa se je tudi, da je bilo kot nemško obravnavano dejansko slovensko govoreče prebivalstvo, ki je živelo na habsburškem območju, saj je bilo le-to v določenih primerih poenostavljeno sprejeto kot nemško (npr. Moissesso, 1623, I, 192).

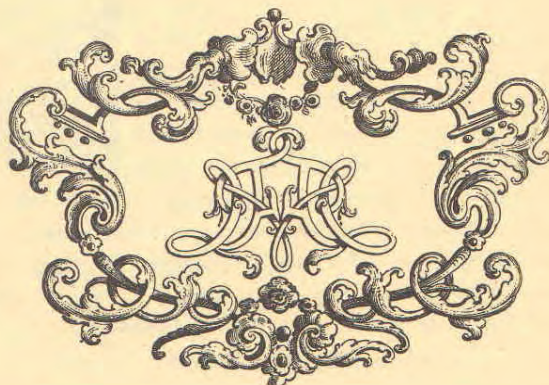
Odnos do Nemcev je bil torej dokaj negativno obarvan, a ni dosegel silovitosti izredno zaničevalnega odnosa, ki je zaznamoval pogled na Osmane. Zaradi vojn in vpadov je bil namreč strah pred njimi bistveno večji. Poleg tega je odnos do Osmanov presegel zgolj miselni svet italijanskega patriotizma in dosegel razsežnost civilizacijskega nasprotja krščanska Evropa – muslimanski svet. V Furlaniji, ki so jo v 15. stoletju hudo prizadeli osmanski vpadi in kjer je nato strah pred Osmani ostal še dolgo časa zakoreninjen med prebivalstvom, pa je mogoče govoriti tudi o specifični vrsti obmejnega orientalizma (»frontier orientalism«), kot ga je definiral Andre Gingrich (Gingrich, 1998, 117–124), saj je zaznamoval tako elitno kot ljudsko kulturo, temeljil pa je predvsem na strahu pred morebitnimi plenilnimi vpadi.

V okviru do sedaj orisanih predstav se postavlja vprašanje, kakšen je bil odnos intelektualne elite Furlanije in Goriške do zgodnjerednjeveških Slovanov. Avtorji so glede le-teh skoraj izključno navajali in ponavljali podatke, ki jih je posredoval čedajski Langobard Pavel Diakon v svoji *Historia Langobardorum*, in sicer glede znamenitih slovansko-langobardskih bojev. Opirali so se torej skoraj izključno na vir, ki posreduje najbolj bogate podatke o omenjenem nemirnem obdobju furlanske zgodovine in neposrednih langobardskih sosedih. Nekateri avtorji so omenjene podatke prevzemali neposredno, določeni bolj kompilatorsko naravnani historiografi pa zgolj posredno in so jih v določenih primerih tudi obogatili s slikovitimi opisi uničevanja in pustošenja. Le redki avtorji so navajali podatke o bližnjih zgodnjerednjeveških Slovanih izven sklopa podatkov, ki jih posreduje Pavel Diakon. Tovrstni podatki, ki so temeljili na primer na *Annales regni Francorum* in delu beneškega kronista Andrea Dandola, so bili povezani s pokristjanjevanjem Slovanov, uporom Ljudevita Posavskega in rižanskim placitom leta 804.⁴

Potrebno je tudi izpostaviti, da so avtorji v skladu z italijanskim patriotizmom tako zgodnjerednjeveškemu Slovanom kot novoveškemu slovensko govorečemu prebivalstvu pripisovali »barbarske« izvore, torej nižjo civilizacijsko raven. Na podlagi poznavanja antičnih in zgodnjerednjeveških del in v skladu s kontinuiranim dojetjem razvoja ljudstev so jim pripisovali na primer vandalski, japodski, retski, hunski ali avarski izvor. V nasprotju s prakso določenih humanističnih krogov pa jih praviloma niso povezovali z antičnimi Iliri. Le eden izmed furlanskih avtorjev je Slovane povezal s Skiti. Erudit Gio-

4 Podrobneje o tovrstnih poročilih: Makuc, 2011, 175–181.

NOTIZIE
DELLE VITE ED OPERE
SCRITTE
DA' LETTERATI DEL FRIULI
RACCOLTE
DA GIAN-GIUSEPPE LIRUTI
SIGNOR DI VILLAFREDDA, ec.
ACCADEMICO NELLA SOCIETA' COLOMBARIA
DI FIRENZE,
E DELL' ACCADEMIA UDINESE.
TOMO PRIMO.

IN VENEZIA,
MDCCLX.
APPRESSO MODESTO FENZO,
CON LICENZA DE' SUPERIORI, E PRIVILEGIO.

Sl. 1: Liruti, 1976, naslovnica prve knjige.

Fig. 1: Liruti, 1976, Vol. I, the cover page.

vanni Liruti (1689–1780) je namreč zgodnj srednjeveško slovansko prebivalstvo Ziljske doline – kot tudi Alane in Langobarde – predstavil kot skitsko pleme (Liruti, 1976, I, 43, 305, II, 239, 318). Tovrstno obravnavanje Slovanov predstavlja v okviru furlanske in goriške historiografije izjemo, zaslediti pa ga je mogoče v novoveški tržaški historiografiji, in sicer v zgodovini Trsta, ki jo je napisal Ireneo della Croce (1625–1713) (Croce, 1965, 520). Povezovanje Slovanov s Skiti ima srednjeveške korenine. Bizantinski avtorji so na primer skitsko ime uporabljali med drugim tudi za Slovane, kot je to storil v 11. stoletju zgodovinar Ioannes Scylitzes v delu *Synopsis Historiarum* (Carile, 1988, 57–70). Croce in Liruti pa sta najbrž omenjeno predstavo neposredno prevzela po svetovni zgodovini *Delle historie del mondo* (Benetke 1562) Giovannija Tarcagnote iz Gaete, saj naj bi po njegovem mnenju Slovani izvirali prav iz Skitije (Tarchagnota, [1572–1580], II, 145). V okviru furlanske historiografije so Skite in Skitijo bolj pogosto povezovali z Avari (že v Pavel Diakon [Paulus Diaconus], 1988, V, 2) ali Huni.⁵ Glede omenjenih predstav je potrebno podariti, da je na splošno pogled učenjakov na ljudstva, ki so od antike dalje prodirala iz severovzhodnih področij na Apeninski polotok, izhajal z izrazito negativnega gledišča, in sicer omalovaževanja pastirsko-nomadske kulture in antičnih predstav o naravno pogojenem divjaštvu prebivalcev področij na severovzhodu, ki so jih pogosto označevali z imenom Skitija. V omenjeni amorfni tvorbi je evropska historiografija videla domovino ne le Skitov, temveč tudi kasnejših »barbarskih« ljudstev.

Glede prej postavljenega vprašanja percepcije zgodnj srednjeveških Slovanov velja zaključiti, da jim obravnavani avtorji razen običajne »barbarskosti«, ki naj bi prišla do izraza v bojih z langobardskimi sosedi, niso pripisovali posebnih stereotipov, kar je najbrž povezano s strukturo virov, ki so jih imeli na voljo ali natančneje s pomanjkanjem le-teh. Kot omenjeno, so se pri poročanju o zgodnj srednjeveških Slovanih opirali skoraj izključno na Pavla Diakona, ki pa v svojo langobardsko zgodovino ni vnesel posebnih, etnološko obarvanih podatkov ali zanimivosti o Slovanih. Posledično tudi novoveški avtorji niso pisali o tovrstnih vidikih.

DEŽELNI PATRIOTIZEM IN ODNOS DO SLOVENSKO GOVOREČEGA PREBIVALSTVA

Na odnos do slovensko govorečega prebivalstva ni vplival le italijanski, temveč tudi deželni patriotizem. O izoblikovani furlanski deželni zavesti, ki se je v novem veku, torej v obdobju beneške oblasti, napajala večinoma iz spomina na nekdanjo veličino kneževine oglejskih patriarhov, je mogoče govoriti vsaj od začetka 16. stoletja, čeprav je najbrž nekoliko starejša. Goriška deželna zavest, ki se je navezovala na tradicijo nekdanje ožje goriške grofije, pa se je izoblikovala najkasneje v 17. stoletju. Najbrž je nanjo pomembno vplivala druga habsburško-beneška vojna, ki je poudarila razlike med ozemljem pod habsburško oblastjo in tistim pod beneško. Za razliko od italijanskega patriotizma, ki je

5 Na primer Marc'Antonio Sabellico in Giovanni Candido, in sicer zelo verjetno na osnovi dela Flavia Bionda: Sabellicus, [1482–1483], III; Candido, 1521, III. Prim. Blondus, 1559, dec. II, II. Podobno tudi: Tarchagnota, [1572–1580], II, 117.

temeljil zlasti na jezikovnih in kulturnih temeljih, je deželni patriotizem presegal jezikovne in tudi domnevne etnične razlike svojih pripadnikov, ki so bili obravnavani kot skupek jezikovno in izvorno različnih posameznikov, katere naj bi v sklenjeno skupino povezali določeni politični in družbeni dejavniki.

Kot omenjeno, so obravnavani avtorji slovensko govorečemu prebivalstvu pripisovali »barbarski« izvor, a podoben pogled je zaznamoval tudi dojemanje prebivalstva Furlanije nasploh. Videmski notar Giovanni Candido (ok. 1450–1528) je na začetku 16. stoletja v svojih *Commentariorum Aquileiensivm libri octo* jasno zapisal, da prebivalstvo Furlanije temelji na prirastku različnih plemen, zaradi česar naj bi se uporabljali številni govori, ki naj bi služili za sporazumevanje v latinskem, »galskem«, torej furlanskem jeziku,⁶ španskem, »ilirskem«, torej slovenskem, in nemškem jeziku. Pri tem je izpostavil, da se niso spremenili italjski običaji in disciplina, saj je v prijaznem okolju izginila »barbarska« napadalnost (Candido, 1521, III). Podobno je tudi čedajski humanist Marc'Antonio Nicoletti (um. 1596) prednike sočasne furlanske deželne skupnosti iskal v Ostrogotih, Langobardih, Germanih in pripadnikih drugih ljudstev (Nicoletti, 1927, 30–33). Avtorji so se torej zavedali, da je njihova deželna skupnost po izvoru raznolika.

Deželna zavest pa ni presegala le domnevne etnične, temveč tudi jezikovne razlike, ki so jim pripisovali praviloma zgolj praktičen pomen in jih povezovali s starodavnimi preseljevanji ljudstev. Ključno vlogo je igrala deželna pripadnost. V skladu s tem so slovensko govoreče prebivalstvo Furlanije in Goriške sprejemali kot povsem domače prebivalstvo, ki preprosto govori »slovanski« jezik. Zelo pogosto so avtorji izpostavljali večjezičnost, razširjenost omenjenega jezika na določenih območjih ali v posameznih krajih ali omembe slovenskega poimenovanja določenih krajev ali območij. Omenjeni podatki so predstavljali neke vrste kurioziteti, zlasti z gledišča avtorjev, ki so prihajali z vzhodne Furlanije, kjer omejeni govori niso bili razširjeni; sama sposobnost večjezičnega sporazumevanja pa je bila v ponos deželanom. Že omenjeni Marc'Antonio Nicoletti pa je presegel tovrstne opise in o sočasnem slovensko govorečem prebivalstvu Tolminske z živim zanimanjem in naklonjenostjo podal dragocene etnološke podatke (značaj, način življenja, poročni običaji itd.). Pisal pa je tudi o prebivalstvu Krasa, čeprav manj obširno (Nicoletti, [s.a.], 179–182; Nicoletti, 1870–1871, 54). V obsežni historiografski produkciji, ki je nastala na območju Furlanije in Goriške v novem veku, je le pri enem avtorju prisoten negativen odnos do sočasnega slovensko govorečega prebivalstva. Videmski zdravnik Enrico Palladio (ok. 1580–1629) je namreč briško slovensko govoreče prebivalstvo predstavil kot surove ljudi z »barbarskim« značajem in brez človekoljubnega čutenja (Palladius, 1659, 3, 157). Izpostaviti je potrebno, da tovrsten negativen pogled predstavlja izjemo v okviru historiografije Furlanije in Goriške, a je prisoten v tržaški historiografiji. Ireneo della Croceja je namreč večkrat poudaril, da je mesto Trst trpelo zaradi »barbarstva«, krutosti in silovitosti »Slovanov«, ki živijo v okolici mesta (Croce, 1965, 552, 565, 613). Tako jasno izražena pozornost do slovensko govorečega prebival-

6 Od 15. stoletja dalje so historiografi pogosto predstavljali furlanščino kot mešanico italijanskega in francoskega jezika. Omenjeno so izpeljevali iz domnevnih antičnih migracijskih gibanj iz Galije (na primer Valvasoni di Maniaco, 1893, 11; Partenopeo, 1978, 4, 105; Moissesso, 1623, I, 13).

stva in tudi ostro razlikovanje med prebivalci Trsta in slovenskim zaledjem (nasprotje mesto – podeželje) pa nima vzporednic v furlanski in goriški historiografiji.

ZAKLJUČEK

Intelektualna elita, ki se je umeščala v italijansko jezikovno in kulturno skupnost, je v skladu z italijanskim patriotizmom, ki se je napajal iz antičnega nasprotja Italija – »barbarski« svet, obravnavala ljudstva, ki se niso mogla pohvaliti z neposredno rimsko tradicijo, kot kulturno inferiorna. Tovrstne predstave so bile razširjene tudi pri intelektualni eliti Furlanije in Goriške, ki je večinoma pripadala omenjeni skupnosti. Antična in srednjeveška »barbarska« ljudstva so torej praviloma obravnavali kot »barbarske« Druge. Zavedali pa so se, da sočasna deželna skupnost temelji na prirastku različnih skupin, tudi »barbarskih«, in omenjeno so brez zadržkov sprejemali. Določena ljudstva, zlasti Langobarde, so obravnavali celo z naklonjenostjo. Poleg tega so sprejemali celotno prebivalstvo lastne dežele ne glede na njihov jezik in domnevni etnični izvor, saj je deželna zavest presegala tovrstne razlike. Prav v odnosu do »barbarskih« ljudstev sta se torej prepletali dve vrsti patriotizma. Omenjeni preplet deluje morda z današnjega gledišča nekoliko kontradiktoren, a je bil dejansko povsem koherenten z miselnimi predstavami novoveških avtorjev: na eni strani so antična in zgodnjerednjeveška »barbarska« ljudstva obravnavali večinoma v skladu z vrednotami italijanskega patriotizma, čeprav je občasno prevladal tudi deželni patriotizem s svojim ponosom na zasluge določenih »barbarskih« predhodnikov, na drugi pa so brez zadržkov sprejemali jezikovno in izvorno raznolikost prebivalstva domače dežele. V skladu s tem so tudi na zgodnjerednjeveške Slované gledali kot na »barbare«, a so po drugi strani novoveško slovensko govoreče prebivalstvo praviloma sprejemali kot »nostra habitatrice«, kot se je nazorno izrazil Marc'Antonio Nicoletti (Nicoletti, 1928, 46).

ITALIAN PATRIOTISM AND PROVINCIAL AWARENESS: THE ATTITUDE OF THE MODERN-AGE ITALIAN INTELLECTUAL ELITE TOWARDS PEOPLE WITHOUT DIRECT ROMAN TRADITION

Neva MAKUC

Scientific Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts,

Milko Kos Historical Institute, Research station of Nova Gorica, Delpinova 12, 5000 Nova Gorica, Slovenia

e-mail: neva.makuc@zrc-sazu.si

SUMMARY

The article analyzes – through researching of the modern-age historiographic texts from the Venetian Friuli and selected older sources – the attitude of the Venetian Friuli Italian intellectual elite towards the people who were not direct Roman descendants. The comprehension of »barbarian« people was affected both by Italian and provincial patriotism, each in its own way. Mental concepts, deriving from this patriotism, were apparently adversarial, but in fact complementary. Italian patriotism with its linguistic, cultural and geographical connotations was associated with the conviction of the cultural supremacy of the Italic civilization. The early medieval “barbarian” people were usually treated according to the ancient contrast Italy – the “barbarian” world, which led to the negative stereotypes about the “barbarian” people (f. e. the steppe people, Osians, Germans etc.), even though occasionally prevailed also the provincial patriotism and the pride on the merits of certain »barbarian« ancestors (especially the Lombards, on account of the foundation of the famous Duchy of Friuli). On the other hand, the values of the provincial patriotism, that excelled both linguistic and the supposed ethnic differences of the members of the provincial community, led towards equal acceptance of different linguistic groups of the Modern Age Friuli.

Key words: patriotism, provincial awareness, stereotypes, barbarian people, Friuli, Modern Age

VIRI IN LITERATURA

- Amaseo, G., Amaseo, L., Azio, G. A. (1884):** Diarii udinesi dall'anno 1508 al 1541. Venezia, Deputazione di storia veneta.
- Blondus, F. (1559):** *Historiarvm ab inclinatione Romanorum*, Libri XXXI. V: Blondus, F.: [De Roma triumphante lib. X. priscorum scriptorum lectoribus utilissimi, ad totiusque Romanae antiquitatis cognitionem pernecessarij. Romae instauratae libri III. De origine ac gestis Venetorum liber. Italia illustrata. Historiarum ab inclinato Ro. imperio, decades III]. Basileae, [Hieronymus Froben et Nicolaus Episcopus] [samostojna paginacija].
- Candido, G. (1521):** *Commentariorum Aquileiensiū libri octo*. Venetiis, Alessandro Bindoni.
- Cremense, F. (1909):** Descrizione dell'assedio di Cividale nel 1509. V: Leicht, P. S.: La difesa del Friuli nel 1509. *Memorie storiche forogiuliesi*, 5, 121–126.
- Croce della, I. (1965):** *Historia antica, e moderna sacra, e profana della città di Trieste*. Bologna, Forni [ponatis iz leta 1698].
- Fistulario, P. (1775):** *Della geografia antica del Friuli dalle età più remote sino a tempi di Costantino il grande memorie*. Udine, Fratelli Gallici alla Fontana.
- Liruti, G. (1976):** *Notizie delle cose del Friuli*. Bologna, Forni [ponatis iz let 1776–1777].
- Moisesso, F. (1623):** *Historia della vltima gverra nel Frivli*. Libri due. Con le figure del Paese doue si ha guerreggiato, et vna tauola de nomi di alcune persone spetialmente in essa guerra interuenute et loro attioni, et auenim enti. Venetia, Barezzo Barezzi.
- Nicoletti, M. A. (1870–1871):** *Patriarcato d'Aquileia sotto Volfero di Cologne*. *Archeografo Triestino*, II, 35–76.
- Nicoletti, M. A. (1927):** *Leggi e costumi dei Furlani sotto diciotto Patriarchi d'Aquileia*. Pradamano (Udine), Pietro Zampa.
- Nicoletti, M. A. (1928):** *Il Ducato del Friuli durante la dominazione dei Longobardi e dei Franchi*. *Historia inedita di Forogiulio ovverosia Cividale*. Pradamano (Udine), Pietro Zampa editore.
- Nicoletti, M. A. [s.a.]:** *Storie dei Patriarchi di Aquileja e Biografie*. La guerra Civile tra Forlani dal 1381 sino al 1387 ovvero Patriarcato d'Aquileja di Filippo Cardinal d'Alansone. Biblioteca Civica Vincenzo Joppi di Udine, Fondo Joppi, ms. 82, II.
- Palladius de Oliuis, H. (1659):** *Rerum Foro-juliensium Ab orbe condito usque ad annum Redemptoris Domini Nostri CCCCLII*. Libri undecim; Nec non De oppugnatione Gradiscana, libri quinque. Vtini, Tipographia Nicolai Schiratti.
- Partenopeo, H. (1978):** *Descrittione della nobilissima Patria del Friuli*. Bologna, Forni [ponatis iz leta 1604].
- Parthenopaeus, I. [s.a.]:** *De bello Forojuliensi*. Biblioteca Civica Vincenzo Joppi di Udine, Fondo Principale, ms. 790.
- Pavel Diakon [Paulus Diaconus] (1988):** *Zgodovina Langobardov (Historia Langobardorum)*. Maribor, Obzorja.
- Sabellius, M. A. ([1482–1483]):** *De vetvstate Aquileiēnsis patrie [!]*. V: Sabellius, M. A.: *De vetustate Aquileiēnsis patriae et carmina*. [Padova], Antonio da Avignone, [5–98].

- Tarchagnota, G. ([1572–1580]):** Delle historie del mondo, Le quali contengono quanto dal principio del Mondo fino à tempi nostri è successo. Caūate da piu degni, e piu graui auttori, che habbiano ò nella lingua Greca, ò nella Latina scritto. Venetia, Per gli heredi di Francesco, et Michiel Tramezini.
- Valvasoni di Maniaco, G. (1893):** Descrizione della Cargna. Udine, Tip. del Patronato.
- Carile, A. (1988):** I nomadi nelle fonti bizantine. V: Popoli delle steppe: unni, avari, ungar. Spoleto, Centro italiano di studi sull'alto medioevo, I, 55–87.
- Conte, F. (1991):** Gli Slavi. Le civiltà dell'Europa centrale e orientale. Torino, Einaudi.
- Gingrich, A. (1998):** Frontier Myths of Orientalism: The Muslim World in Public and Popular Culture in Central Europe. V: Baskar, B., Brumen, B. (ur.): Mediterranean Ethnological Summer School (MESS), Piran, 1996. Ljubljana, Inštitut za multikulturene raziskave, II, 99–127.
- Makuc, N. (2011):** Historiografija in mentaliteta v novoveški Furlaniji in Goriški. Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mihelič, D. (2000):** Etnična podoba Karantanije in njenih prebivalcev v spisih zgodovinarjev od 15. do 18. stoletja. V: Bratož, R. (ur.): Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo: začetki slovenske etnogeneze / Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike und karolingischer Epoche: Anfänge der slowenischen Ethnogenese. Ljubljana, Narodni muzej Slovenije, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 839–961.
- Pohl, W. (2003):** L'universo barbarico. V: Storia medievale. Roma, Donzelli, 65–88.